

Sabina
KWIECIEŃ

Jerzy Jarowiecki
**Z badań nad polską prasą
konspiracyjną w latach 1939–1945**

Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania
„Edukacja”

Wrocław 2013, ss. 191 s., il.

Jerzy Jarowiecki
Studies in Polish Underground Press in 1939–1945

Jerzy Jarowiecki
**Prasa na ziemiach polskich XIX i XX
wieku**

Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania
„Edukacja”

Wrocław 2013, ss. 224, il.

Jerzy Jarowiecki
*The Press in the Polish Lands in the 19th and 20th
Century*

W 2013 roku we Wrocławiu ukazały się dwie monografie autorstwa Jerzego Jarowieckiego: *Z badań nad polską prasą konspiracyjną w latach 1939–1945* i *Prasa na ziemiach polskich XIX i XX wieku*. Ich autor należy do grona najwybitniejszych w Polsce badaczy i znawców prasy konspiracyjnej (1939–1945), historii prasy krakowskiej i lwowskiej, czy prasy dziecięcej i młodzieżowej. Lektura każdej pracy z niezwykle bogatego dorobku prasoznawczego Jerzego Jarowieckiego to wielka przyjemność dla odbiorcy (nie tylko prasoznawcy i bibliologa, literaturoznawcy, czy badacza dziejów kultury) oraz płynąca z niej inspiracja. Tym większe wyróżnienie spotyka uczniów Autora prezentowanych monografii, którzy mogą podzielić się opinią na temat Jego dorobku. Profesor w swoich badaniach podejmował zawsze trudne, ważne problemy prasoznawcze, które „stanowiły białe plamy w prasoznawstwie”. Podkreślał konieczność systematycznych dociekań naukowych nad prasą polską XIX i XX wieku. Ukazywał rolę i znaczenie prasy nie tylko w systemie komunikacji społecznej, ale też w kształtowaniu kultury narodowej, świadomości społecznej. Badania nad prasą ujmował wieloaspektowo, m.in. na tle uwarunkowań politycznych, ekonomicznych, czy infrastruktury technicznej. Wielkie syntezy prasy polskiej (w tym *Konspiracyjna prasa w Krakowie w latach okupacji hitlerowskiej 1939–1945*, wyd. 1980) traktowane były jako wzór metodologiczny dla autorów

opracowań syntetycznych¹. Prasoznawczy dorobek profesora doczekał się licznych analiz. W tym miejscu należy powtórzyć, za Sylwestrem Dzikim, że profesor badaniami nad prasą objął zagadnienia historycznoliterackie, pedagogiczno-metodyczne i historycznoprasowe². S. Dziki przeprowadził analizę dorobku prasoznawczego Jerzego Jarowieckiego, wyodrębniając następujące kierunki badań: prasę konspiracyjną, w tym opracowania ogólne, prasę krakowską, innych regionów, czasopisma społeczno-kulturalne, ugrupowań lewicowych, Armii Krajowej, prasę młodzieżową; kolejno czasopisma pedagogiczne; prasę dla dzieci i młodzieży; prasę po 1945 roku, w tym krakowską; prasę lwowską; bibliografię³. Analiza ta została dokonana w 1997 roku, należy zatem uzupełnić ją o kolejne kierunki badań — systematyczne badania nad lwowską prasą, które były prowadzone od lat 90. XX wieku. W 2002 roku ich wyniki ukazały się w postaci książkowej — *Prasa lwowska w latach 1864–1918: bibliografia*. Jak pisze Władysław Marek Kolasa „nie była to jednak typowa bibliografia, gdyż poprzedzał ją obszerny [...] wstęp, który z powodzeniem spełniał rolę brakującej syntezy. [...] Praca [podobnie jak wcześniejsze — przyp. S.K.] była dużym wydarzeniem edytorskim”⁴. W 2008 roku w Krakowie ukazało się podstawowe opracowanie z tego zakresu — *Dzieje prasy polskiej we Lwowie do 1945 roku*. Od lat 90. XX w. prace Jerzego Jarowieckiego przynoszą wyniki badań nad prasą XIX wieku (*Studia nad prasą polską XIX i XX wieku*, Kraków, t. 1, 1997; t. 2, 2006).

Przypomnienie głównych kierunków badań prasoznawczych Jerzego Jarowieckiego miało na celu pokazanie, że Autor pozostał wierny swoim zainteresowaniom badawczym, o czym świadczą prezentowane monografie: *Z badań nad polską prasą konspiracyjną w latach 1939–1945* oraz *Prasa na ziemiach polskich XIX i XX wieku*.

W pierwszej z nich Autor prezentuje „fragmenty wieloletnich badań nad prasą konspiracyjną powstałą podczas drugiej wojny światowej”⁵. Tom przynosi sześć rozpraw. Prace te były już wcześniej przedmiotem wystąpień konferencyjnych, ukazały się w materiałach pokonferencyjnych i specjalistycznych czasopismach naukowych⁶. Autor podkreśla fakt, że były tym samym adresowane do wąskiej grupy odbiorców. Dostrzegając jednocześnie słabnące zainteresowanie problematyką chce „zatrzymać w pamięci czytelników ten ważny przedmiot badań — prasę konspira-

¹ S. Dziki, *Prasoznawstwo Jerzego Jarowieckiego*, [w:] *Literatura, prasa, biblioteka. Studia i szkice ofiarowane profesorowi Jerzemu Jarowieckiemu w 65-lecie urodzin i 40-lecie pracy naukowej*, pod red. J. Szockiego, K. Woźniakowskiego, Kraków 1997, s. 34.

² Tamże, s. 31.

³ Tamże, s. 32.

⁴ W.M. Kolasa, *Historiografia prasy polskiej (do 1918 roku). Naukometryczna analiza dyscypliny 1945–2009*, Kraków 2013, s. 343.

⁵ J. Jarowiecki, *Z badań nad polską prasą konspiracyjną w latach 1939–1945*, Wrocław 2013, s. 5.

⁶ Zob. *Nota edytorska*, [w:] J. Jarowiecki, *Z badań nad polską prasą...*, s. 173.

cyjną 1939–1945”⁷. Rozprawy, które otrzymał czytelnik zostały przez Jerzego Jarowieckiego zweryfikowane i uzupełnione.

Monografię otwiera tekst *Polska prasa konspiracyjna 1939–1945 w badaniach oraz zasobach bibliotek i archiwów polskich*. Podkreślona została rola i znaczenie prasy nielegalnej. Autor, w oparciu o analizę bibliograficzną (2429 poz.), przedstawił wyniki badań związanych z prasą konspiracyjną. Według ustaleń badacza w latach 1944–1980 zarejestrowano 1526 tekstów, a w latach 1981–1996 jedynie — 893. Profesor uporządkował materiał bibliologiczny według kategorii tematycznych, wyróżniając 14 grup badawczych (w tym biografia; hitlerowska polityka kulturalna, prasa lat wojny i okupacji, ugrupowań i organizacji podziemnych, lewicy społeczno-politycznej, grup wojskowych i politycznych, środowisk żydowskich, czasopiśmiennictwo społeczno-kulturalne, prasa powstania warszawskiego, drukarnie konspiracyjne, kolportaż, prasa konspiracyjna w różnych regionach). Podał m.in. informacje o wydawcach, a tekst wzbogacił wykazem ważniejszych konspiracyjnych gazet ukazujących się w latach 1939–1945. Rozprawa ma zasadnicze znaczenie dla tomu, przynosi stan badań dotyczący polskiej prasy konspiracyjnej w okresie II wojny światowej, wprowadza w trudną i obszerną problematykę. Tekst kończą wnioski, w których autor podkreśla potrzebę pełnej rejestracji zbioru polskiej prasy konspiracyjnej (1939–1945) oraz rozpoczęcia prac nad digitalizacją kolekcji prasy podziemnej.

Kolejny tekst przybliży czytelnikowi dzieje prasy konspiracyjnej ukazującej się na Śląsku i w Zagłębiu (1939–1945). Lektura dostarcza informacji o działalności wydawniczej polskiego ruchu oporu i jej znaczenia w świadomości społeczeństwa polskiego.

W tomie znalazły się ponadto teksty poświęcone konspiracyjnej prasie lwowskiej i krakowskiej. Na tle konspiracyjnych tytułów prasowych, zwłaszcza Stronnictwa Narodowego, scharakteryzowane zostało „Słowo Polskie”.

Wydarzenia, mające miejsce w Krakowie 27 maja 1944 roku, zostały opisane w kolejnej rozprawie. Wówczas rozstrzelano 40 Polaków, skazanych za organizowanie ruchu oporu. Jerzy Jarowiecki ustalił dane biograficzne tych osób — redaktorów konspiracyjnych pism Szarych Szeregów i Armii Krajowej.

Dzieje krakowskiego „Dziennika Polskiego” (1940–1945), zilustrowane na tle konspiracyjnej prasy Stronnictwa Demokratycznego i Stronnictwa Polskiej Demokracji, stały się kolejnym tematem badawczym podjętym przez Autora.

Kulturoznawczy wymiar ma ostatni tekst poświęcony problemom literatury w prasie konspiracyjnej. Autor swoją uwagę zwrócił ku Marii Konopnickiej i obecności jej twórczości w prasie konspiracyjnej, nie tylko wydawanej w okupowanej Polsce, ale i w innych krajach.

Druga monografia — *Prasa na ziemiach polskich XIX i XX wieku* — stanowi kontynuację dwu wydanych wcześniej książek pod tytułem — *Studia nad prasą*

⁷ J. Jarowiecki, *Z badań nad polską prasą...*, s. 6.

polską XIX i XX wieku (1997 t. 1; 2006 t. 2). Omawiana pozycja traktowana jest jako trzeci tom wydawnictwa. Z uwagi na zakres tematyczny rozpraw zawartych w tej monografii zmieniony został tytuł. Praca przynosi sześć studiów, z których dwa traktują o prasie ukraińskiej, ukazującej się w Galicji w okresie autonomii.

Zawarte w tomie rozprawy były już wcześniej drukowane w czasopiśmie naukowych, czy niskonakładowych pracach zbiorowych⁸. Teraz poprawione i uzupełnione teksty zostały przekazane czytelnikom w formie wydawnictwa zwartej.

Praca przynosi kilka studiów historycznoprasowych. Otwiera je rozprawa poświęcona badaniom nad polską prasą w latach 1996–2001. Tekst ten jest rezultatem prac, prowadzonych wspólnie z W.M. Kolasą, nad *Polską bibliografią prasoznawczą* (2005).

Rozważania nad prasą lokalną przynoszą dwa kolejne studia. W pierwszym z nich Autor omówił kierunki i stan badań nad prasą od pierwszej połowy XIX w. do XXI w. (do roku 2005). Tutaj też zaprezentowane zostały założenia terminologiczne.

Jako prasę lokalną (od miejsca wydania) traktuje Autor prasę ukazującą się w Krakowie. Stan badań nad krakowską prasą to kolejne zagadnienie omówione w tomie. Autor zauważył, że całościowego opracowania doczekała się prasa dawnej Rzeczypospolitej Krakowskiej, prasa wydawana w okresie międzywojennym, w latach okupacji hitlerowskiej oraz po roku 1989.

Bardzo cenne jest umieszczenie w monografii tych prac, głównie z uwagi na to, że dla badaczy mogą stanowić z jednej strony wartościowe źródło informacji, z drugiej inspirować do podejmowania wyzwań badawczych.

Kolejny tekst przenosi czytelnika do Lwowa. Podjęta w nim charakterystyka czasopism społeczno-kulturalnych i literackich pokazuje ich istotną rolę w kształtowaniu i rozwoju kultury, w tym literackiej. Dokonując tej charakterystyki Autor obalił tezę, jakoby Lwów miał być „pustynią kulturalną”.

Również ostatnie dwa studia zatrzymują czytelnika we Lwowie. Tym razem Autor skoncentrował swoją uwagę na polskiej i ukraińskiej prasie pedagogicznej oraz przedstawił dzieje prasy ukraińskiej we Lwowie w okresie autonomii galicyjskiej.

Prezentowane w monografiach studia są wynikiem wieloaspektowej, krytycznej analizy zagadnień, których dotyczą. Mimo iż czytelnicy już wcześniej mogli dotrzeć do tych prac, teraz otrzymali je zebrane w monografię.

Publikacje zostały starannie opracowane. Docenić należy obecny w obu wydawnictwach materiał ilustracyjny, indeksy (osobowe, tytułów prasowych). Tomy inspirować do podejmowania badań prasoznawczych. Opracowanie tematów badawczych stanowi wzór metodyczny dla badaczy.

⁸ Zob. *Nota edytorska*, [w:] J. Jarowiecki, *Prasa na ziemiach polskich XIX i XX wieku*, Wrocław 2013, s. 201.